

HAKEMLİ ARAŞTIRMA YAZILARI/Refereed Articles

*Ses ve Fenomen: Derrida ve Husserl**

Gülben SALMAN^{7**}

Makale Geliş / Recieved: 15.05.2019
Makale Kabul / Accepted:20.06.2019

Öz

Derrida düşüncesinin kökeni olarak Husserl'e işaret etmek, dekonstrüksiyonun doğasını anlamak açısından oldukça önemlidir. Husserl üzerine çalıştığı on beş yılın sonunda Derrida, kendine özgü yöntemini ortaya koyarken Husserl'in gösterge üzerine zorunlu bir ayırım temelinde yaptığı kökensel atfa dair eleştirel bir tutum alır. Derrida Husserl'in iddia ettiği gibi tek bir kökene atıf yapmak yerine, ikili karşıtlıkların kökende sürekli yeniden yapılandırıldığı zorunlu bir sonuç olduğunu göstermeyi amaçlamaktadır. İdeal nesnelerin zibinde yapılandırılması ve zamansallık sonucunda sonsuz bir yeniden tekrar, düşüncenin içinde kendini görünür kullmaktadır. Belirli bir ideallığe vurgu yapan logos temelli felsefe bu şekilde ideal olmayanın "bulaşması" ile her zaman yanında gelen "ek" ile malül olacaktır. Bu izlek üzerinden bu çalışmada öncelikle Derrida'nın Husserl üzerine çalışmalarının bir çetelesi çıkarılırken, ikinci olarak Ses ve Fenomen kitabının ana argümanları tartışılacaktır. Son olarak, Derrida'nın Husserl okuması üzerine bir değerlendirme yapılarak, Derrida'nın

---

* 2017-2018 eğitim yılı Güz Dönemi'nde Prof. Dr. Yücel Dursun'un Derrida dersini Emir Özer, Cemre Uğural, Mehmet Fatih Tekin ve Berk Derinöz ile beraber, hocanın DTCF Ana Bina 429 No'lu odasında takip ettik. Yücel Hoca her hafta biz masasının etrafındaki sandalyelere yerleşene kadar sessizce beklerdi. Sonra kafasındakileri anlatmaya başlar, bütün odayı dolduran hevesi bir an olsun geçmezdi. Yaptığı işe sevgiyle bağlı olan herkes gibi, bu heves bizi ele geçirir, baştanbaşa odanın içine dolardı. Bütün bu dersler boyunca, Derrida'nın temel metinlerini, Felsefe Tarihi ve Çağdaş Düşünce açısından önemini her dönemde işaret ederek, büyük bir dikkatle dönem boyunca takip etti. Ders sonunda her hafta birimiz sunum yaparak bu dersi sonlandırdık. Yücel Hoca'yı sakın anımsıyorum, sakın ve kendi halinde, bilgisini bir kırbaç gibi kullanmayan, öğrencisini her daim teşvik eden, hep destekleyen halinde... Ders boyunca Derrida düşüncesinin kökensel temeli olarak Hegel ve Husserl üzerine tartışmalar yaptık. Bu çalışma, o dönem sonunda Derrida'nın *Ses ve Fenomen* kitabı üzerine yazdığım ve Yücel Hoca'nın da okuduğu bir metindir... Öğrencileri üzerinde iz bıraktığı muhakkak, anısına saygıyla...

** Arş. Gör., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Felsefe Bölümü, Felsefe Tarihi Anabilim Dalı. gulfensalman@gmail.com.

Künye: SALMAN, Gülben. (2019). Ses ve Fenomen: Derrida ve Husserl. *Dört Öge*, 15, 1-14. <http://dergipark.gov.tr/dortoge>.

doğrudan eşitlediği temsil ve zamanın genişliği içinde alkoyma (retention) fazı Husserl'in İçsel Zaman Bilinci Üzerine Dersler'i çerçevesinde tartışmaya açılacak, Derrida ve Husserl'in düşüncelerini aşmaya çalıştığı Brentano arasında bir benzerlik tespit edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dekonstrüksiyon, Gösterge, Zaman, Logos, Köken.

Voice and Phenomena: Derrida and Husserl

Abstract

*It is important to refer to Husserl as a root of Derrida's thought in order to understand the nature of his method of deconstruction. At the end of the fifteen-year period during which Derrida worked on Husserl, he took a critical attitude towards Husserl's original reference to the essential distinction with regard to "sign". Derrida claimed that binary oppositions are constituted by means of iteration in the origin, and it is an indispensable result, in opposition to Husserl's claim that there is a univocal origin. Ideal objects are constituted, and infinite iteration is visible in thought. The logocentric philosophy which puts an emphasis on certain ideality is a result of a "supplement" in consequence of an entanglement of non-ideal ones. Relying on this theme, in this study, firstly, the background of Derrida's work on Husserl will be rendered. Secondly, the main arguments of the book *Speech and Phenomena* will be discussed. Finally, there is an evaluation of Derrida's understanding of Husserl, especially, Derrida's equalization of the concepts retention of the thickness of time, and representation will be considered in reference to Husserl's *On the Phenomenology of the Consciousness of Internal Time*, and it is aimed to establish a similarity between Derrida and Brentano who is the mentor of Husserl, and whose thought he is trying to overcome.*

Keywords: Deconstruction, Sign, Time, Logos, Origin.

Jacques Derrida lisans eğitimine başladığı 1952 yılından, kendi alanında hatırı sayılır bir şöhrete ulaşmasını sağlayacak olan üç kitap yayınladığı (*Ses ve Fenomen: Husserl Felsefesinde Gösterge Sorununa Giriş, Yazı ve Fark, Gramatoloji*) 1967 yılına kadar, on beş yıl boyunca fenomenolojik yöntemiyle felsefe tarihi açısından bir dönüm noktası oluşturduğu düşünülen Edmund Husserl'in felsefi düşüncelerini öğrenmiş ve üzerine yoğun şekilde çalışmıştır (Kates, 2005, s. xvi). Bu on beş yılın sonunda çıkan üç kitaptan *Gramatoloji*, Derrida'nın yalnız Fransada değil, dünya çapında bir üne kavuşmasını sağlayıp en çok dikkat çeken kitabı olurken, bu yoğun ilgi, diğer iki kitabın geride kalmasına neden olmuştur. Derrida düşüncesini kendine özgü ve bağımsız bir düşünce olarak ele almak, Derrida'nın bazı yorumcuları açısından benimsenen bir tavidir fakat bu durum, tam tersine Derrida düşüncesini "yoksullaştırır ve çoğunlukla yanlış anlaşılmasına neden olur" (Direk, 2004, s.133). Aynı yıl yayınlanan *Ses ve Fenomen*, Derrida felsefesinin Husserlci kökeni açısından oldukça önemli bir kaynak oluşturmasına rağmen, *Gramatoloji*'nin ününün yanında göz ardı edilmiştir.

Derrida, Felsefe Tarihi'ne dair Heidegger'in de rüzgârının etkisiyle, kökense bir eleştiride bulunmuştu. Yazılarında birçok filozofun düşüncesini kendi yöntemi olan dekonstrüksiyona uğratma denemesi, hem onun özgünlüğünü hem

de felsefe içinden başka bir şekilde felsefe yapmaya çalıştığını göstermektedir fakat bu olağandışılığın bir değersizlik olarak değerlendirilmesi uygun olmayacaktır. Derrida'nın düşüncesinin birçok kaynağı vardı ve bu kaynak Felsefe Tarihi'ndeki kendinden önceki düşünürler, özellikle Hegel, Freud, Marx, Nietzsche, Heidegger, Levinas, Bataille olduğu kadar, asıl olarak başlarda sadık bir takipçisi olduğu ama sonra düşünsel bir kopuş gerçekleştirdiği Husserl'in felsefi düşünceleri üzerine çalışmalarında da bulunabilir. Bu çalışma Jacques Derrida'yı Husserl düşüncesinde cezbeden şeyin ne olduğunu araştırma amacı gütmektedir. Bunun için ilk bölümde, Derrida'nın Husserl üzerine çalıştığı on beş yılın, tarihsel bir haritası çıkarılacaktır. Derrida ustası Husserl'in sesini dinlediği on beş yılın sonunda kendi yöntemini ilk defa net olarak ortaya koymuştur. İkinci bölümde, bu on beş yılın sonunda yayınlanan ve diğer çalışmalarına kıyasla göz ardı edilen *Ses ve Fenomen* kitabının ana argümanlarının bir özeti verilecektir. Üçüncü bölümde ise Derrida'nın Husserl yorumu üzerine, Brentano'nun zaman anlayışı üzerinden bir değerlendirme yapılacaktır.

Derrida'nın Husserl Üzerine Çalışmalarının Bir Tarihi

Derrida'nın Husserl felsefesi üzerine yoğunlaşması rastlantı olmaktan çok uzaktır. *École Normale Supérieure*'e kabul edildiğinde, Çağdaş Fransız Felsefesi içinde daha sonra adları çeşitli şekillerde zikredilecek olan birçok önemli isim hâlihazırda orada çalışmaktaydılar. Fenomenoloji çalışan Maurice Merleau-Ponty ve Sartre, Hegel üzerine çalışmalarıyla tanınan Jean Hyppolite bunlardan bazılarıdır. Derrida üzerinde kendi zamanında etkili olan üç düşünce biçiminden söz edilebilir. Bunlardan birincisi, Derrida'nın Hegel üzerine dersleri Jean Hyppolite'ten alması ve Husserl kadar Heidegger felsefesinin de o dönemde çalışıyor olmasından dolayı Hyppolite'in Hegel okumasının Derrida üzerinde etkide bulunmasıdır. Jean Hyppolite'in dersleri, Derrida'nın Husserl'i Hegelci bir mantık ama Heideggerci bir ruh ile okuma denemesine girişmesine neden olacaktır. Jean Hyppolite'in Hegel üzerine olan kitabının adı *Hegel'in Tinin Görüngübilimi'nin Oluşumu ve Yapısı* iken, Derrida'nın yüksek lisans tezinin adı "Husserl Felsefesi'nde Oluşum Problemi" olacaktır. İkinci etki, Husserl'in Fransa'da tanınmasını sağlayan, Husserl'in asistanı olan Eugen Fink'in çalışmalarının Fransızca'ya çevrilmesiyle onun düşünce biçiminin dolaşıma sokulmasıdır (Lawlor, 2002, s. 11). Derrida Husserl üzerine yazdığı üç çalışmada da (Derrida, 2003; Derrida, 1989; Derrida, 1979) Fink'in çalışmalarına atıfta bulunmuştur ve dahası açıkça Fink'in Husserl Felsefesi üzerine düşünme yapısından etkilenmiştir. Fink, genel olarak çalışmalarında Husserl'in çağdaş neo-Kantçı kritiklerine karşı Husserl'i savunmaya çalışmaktaydı (Kates, 2005, s. 107). Bu eleştiriler, Husserl'in de bir kritik felsefeci olduğu iddiasını taşımakta iken Fink ise kritik felsefe ve fenomenoloji arasında radikal bir farkın olduğunu iddia etmektedir (Lawlor, 2002, s. 12). Bu radikal bir farktır, çünkü kritik felsefe ve fenomenolojinin temel problemleri farklıdır. Ona göre, kritik felsefe, du-

yumsamanın verilerinin bilincin saf formları sayesinde verili olmasının zihnin kategorileri tarafından sentezlenmesini deneyim üzerinden kurmaya çalışıyordu, yani empirizm ve rasyonellik arasında empirik bir idealizm ve transcendental bir realizm öne sürüyordu. Burada Husserl'in eleştireceği türden, özne ve nesne arasında kesin bir ayırım ortaya koyan, nesneyi özne tarafından gözlemlenecek bir şey olarak kabul eden doğalcı bir yaklaşım varsayılmaktadır (Husserl, 2014). Husserl ise transcendental özne çerçevesinde geliştirdiği felsefesinde dünya karşısında doğalcı değil ama transcendental bir tavır almayı benimsediği fenomenolojik felsefesini kurar. Burada dünyasallığın oluşumu, aşkın öznedeki ortaya konmaya çalışılır. Bunun karşısına koyulabilecek spekülâtif metafizik, bu dünyayı açıklayan bu dünyaya aşkın başka bir dünya peşindedir. Neden/ilke olarak, dışarıda bir şey arar. Fenomenolojik redüksiyon ise dünyayı kendi içinde aşkın özne çerçevesinde anlamaya çalışmak demektir (Lawlor, 2002, s. 13). Redüksiyon, insan öznelliği üzerine radikal bir düşünüm ile dünyayı öyle bir şekilde aşar ki, aşkın öznellik hem bilinebilir olanı hem de oluşa gelmeyi keşfeder. Fenomenolojik *epoché*, aşkın deneyim ve düşünceye sızan mutlak olanı sezgisel olarak gösterir (Lawlor, 2002, s. 16). Yönelimsellik öznel eylemlere dayanır ve dünya karşısında geçerli ve aşkınsal bir hale gelir, ki bu şekilde kazanılan gerçeklik egemen olur. Aşkın yönelimselliğin üretken bir karakteri vardır, transcendental öznellikte dünyanın yeniden kuruluşunu imler (Lawlor, 2002, s. 18). Fakat burada göze çarpan üç tane paradoks tespit edilir. Birinci çıkmaz hem bir aşkınlıktan hem de bu dünyadan söz ederken, bu ikisi arasındaki geçişin nasıl mümkün olduğu sorusu etrafında belirir (Lawlor, 2002, s. 19). İkincisi, iletişim kurmak isteyen fenomenolojistin sadece dünyevi kavramlara sahip olmasından dolayı transcendental bir dil üzerine Husserl'in konuşmasının mantıken imkânsız hale gelmesi durumudur (Lawlor, 2002, s. 20). Üçüncü paradoks ise, empirik insan ve aşkın özne arasındaki ilişkinin nasıl kurulacağı sorunudur. Burada Fink'e göre bağlantı noktası fark içinde bir aynılık, ego'nun kimliği içinde bunun yarattığı bir gerilimin kabul edilmesidir. Bütün bu gerilimler Derrida'nın Husserl eleştirisinde kullanılmaktadır.

Derrida'nın 1953-1954 yılı boyunca üzerinde çalıştığı yüksek lisans tezi "Husserl Felsefesi'nde Oluşum Problemi", Fink'in ortaya koyduğu fenomenolojinin empirik ve transcendental arasındaki, dünyanın oluşum probleminde bir çözüm denemesi olarak da düşünülebilir. Fink, oluşum problemini bir ayağı gerçekte bir ayağı transcendental dünyada olan bir açmaz olarak formüle etmişti (Kates, 2005, s. 110). Fink'e göre dünyanın oluşumu eğer aşkınsa, dünyaya ait olmamalıdır, Derrida buradan dünyanın oluşumunun algı-dışı olması gerektiği, yani sezgisel olduğu sonucuna ulaşır. Sezgi üzerine düşündüğünde ise sezginin, sonlu, deneyimsel ve dünyevi olduğunu, oluşum ve mevcudiyetin sezgi ile tam olarak tespit edilemeyeceğini sonucuna varır. Oluşum hep başkadır, hiçbir zaman mevcut değildir, ama bu durum onun hiçbir zaman ele avuca gelmez olduğu anlamına gelmez. Oluşum bir şey olarak verilir, bir şekilde belirir ve bu belirme dünyevi ve aşkın olanı birleştirir,

yani Fink'in de tespit ettiği gibi oluşum paradoksaldır ve bu paradoksaldır doğa, oluşumun sonsuz olmasından dolayı onun doğası olarak Derrida'nın *Ses ve Fenomen*'de söyleyeceği üzere bir *différance* olarak kabul edilmelidir.

Üçüncü olarak Derrida'nın zamanında Fransa'da, Husserl felsefesi üzerine hâlihazırda çalışan ve bu çalışmalarının ürünü olan yazılarını kitap olarak yayınlayan akademisyenler vardı. Bunlardan ikisinin Tran-Duc-Thao ve Jean Cavaillès'nin düşüncelerinin, Derrida üzerinde oldukça etkili olduğu düşünülmektedir (Direk, 2004, s. 137). Husserl, o dönem Fransa'da düşünce dünyasını etkileyen önemli bir figürdü muhakkak ve bu iki Husserl yorumcusu, ideal ve gerçek, öz ve olgu, mantık ve duyumsama arasında Husserl felsefesi açısından temel bir diyalektik olduğunu düşünüyorlardı. Tran-Duc-Thao, diyalektik materyalist bir bakış açısına sahipti ve ideal olanı gerçeğe indirgeme eğilimindeydi, Cavaillès ise tam tersine bir mantıkçı olarak, gerçek olanı ideal olana indirgeme eğilimindeydi (Lawlor, 2002, s. 48). Bu iki düşünür Derrida öncesinde, Husserl düşüncesindeki iki anlamlılığı tespit etmişlerdi ve temel bir diyalektik varsayıyorlardı. Derrida bu iki düşünür arasında bir seçim yapmak yerine ikisinin düşüncesini de gerçek ve ideal olan arasındaki diyalektik üzerinden kabul etme eğilimine girdi. Bu diyalektik, bulaşmayı esas kılıyordu aslında; “ampirik olanı ideal olandan, varoluşu özden tamamen yalıtıp indirgeyemeyeceğimizi öne süren bir diyalektik” (Direk, 2004, s. 137). Bu şekilde, Derrida yüksek lisans tezinde Fink'in tespit ettiği paradokslar ve Tran-Duc-Thao ve Jean Cavaillès'nin düşünceleri arasında, Husserl'i Hyppolitevari bir tavırla oluşum problemi üzerinden okuyarak, bir çiftanlamlılık ve salınım olduğunu ve dahası, Husserl düşüncesini karakterize eden şeyin bu olduğu sonucuna varmaktadır (Lawlor, 2002, s. 81).

Derrida'nın yüksek lisans tezinde ilgilendiği sorunlar onu oluşum probleminin aslında bir gösterge problemi olduğunu düşünmeye yönlendirmiştir. Bu saikle, Husserl'in “Geometri'nin Kökeni” adlı makalesi üzerine çalışmaya başlamış ve uzun bir giriş yazısı yazmıştır (Derrida, 1989). Burada Husserl ideal nesnelerin oluşum probleminde dil üzerinden cevap bulmaya çalışmıştı esas olarak (Lawlor, 2002, s. 81). Husserl'e göre, örneğin, geometrinin nesnesi olan çemberin, “olgusal olanı aşan ve ondan serbestleşen ideal bir anlamı vardır” (Direk, 2004, s. 134). Bu ideal anlam dil sayesinde mümkün olan bir sonsuza açılmanın ürünüdür aslında. Derrida, Hyppolite'ten Hegel diyalektiğinde oluşumda dilin indirgenemez bir role sahip olduğunu öğrenmişti ve aslında bu nedenle Husserl'de dil üzerine çalışmaya başlamıştı (Lawlor, 2002, s. 89). Aslında Hyppolite, Hegel, Husserl ve Heidegger felsefeleri arasında “pürüzsüz bir şekilde” geçişler yapıyordu ve bu geçişleri Derrida'nın *Ses ve Fenomen* kitabında da görmek mümkündür. Hyppolite, öz (essence) yerine anlamı (sense) felsefeye sokuyordu ve bunu Derrida'nın aynen devralıp *différance* üzerinden yeniden yorumladığını söyleyebiliriz. Dilin ideallığı sorusu Derrida için hem “Geometri'nin Kökeni”nin çevirisine yazdığı giriş yazısında hem de *Ses ve Fenomen*'de dekonstrüksiyon açısından önemli bir yere sahip olmuştur.

Derrida yazıdan ilk defa *Geometri'nin Kökeni'ne Giriş*'in 7. Bölümü'nde bahsetmektedir (Derrida, 1989, ss. 87-107). İdeallığın nesnellğe dil tarafından geldiğinin altını çizmektedir. Dil, ideal nesnellğe ulaşmada kurucu bir role sahiptir ve Husserl açısından bu dil saf ve transcendental olarak belirlenmektedir. İnsanlar sonluken, insanlar arasında sonsuz, transcendental bir iletim mekanizması olduğu varsayılmaktadır ve Derrida burada bunu sağlayanın yazı olduğunun altını çizmektedir. Yazı ile onu temellendiren bilinç arasında saf bir ilişki vardır diyerek, yazının esasen sonsuz bir tekrar olduğunu da belirtmektedir. Husserl bilinçte nesnenin oluşumunu statik fenomenoloji diye adlandırırken, ideallerin tarihsel aktarımını genetik fenomenoloji olarak adlandırmaktaydı. Hem Heidegger'in hem de Derrida'nın bu genetik fenomenolojiden, onun empirik ve transcendental arasındaki ilişkiyi nasıl kurduğunun eleştirisinden yola çıktığı söylenmektedir (Lawlor, 2002, s 85). Derrida "Geometri'nin Kökeni'ne Giriş" in 7. Bölüm'ünde, Husserl'in aşkınsal tavrında dünyanın kökenini göz önüne sermesinde, köken açısından kendi olmayan başka bir şeyin de olduğunu görmektedir. Köken dış dünya iken, bu durumda her zaman bir "bulaşma" olduğunun nüveleri mevcuttur, ki bu "bulaşma" Derrida düşüncesi açısından kurucu bir öneme sahiptir.

Ses ve Fenomen

Derrida Husserl ilişkisi açısından genellikle başvuru kaynağı olan kitap, Derrida'nın Husserl düşüncesine oldukça eleştirel bir tavır sergilediği ve *différance* düşüncesini ilk olarak ortaya koyduğu *Ses ve Fenomen* kitabıdır (Kates, 2005, s. 115). Derrida, göstergenin her zaman bir erteleme ile malül olduğunu ve elimizde olanın yalnızca bir gösterenler zinciri olması gerektiğini Husserl'in gösterge teorisi üzerine yaptığı bu soruşturma ile görünür kılar. Çünkü Husserl'in elde etmeyi umduğu gibi bir ideallik ulaşılabilir değildir, klasik fenomenolojinin iddia ettiği gibi "bilincin kendine mevcut olma hali" imkânsız bir durumdur (Direk, 2004, s. 139). *Différance*, işte bu imkânsızlığın adıdır. Derrida, *Ses ve Fenomen* kitabında, Husserl'in bulmaya çalıştığı idealliklerin çözüldüğü noktaları tespit etmeye çalışmaktadır. Bu kitabın ilk üç bölümünde Derrida, Husserl'in gösterge (le signe, sign, das Zeichen) üzerine söylediklerini özetlerken, 4. Bölüm'de Husserl'in ilk üç bölümde özetlenen düşüncesinin eleştirildiği bir kırılma noktası tespit eder. Sonrasında gelen 5, 6, 7. Bölümler ise *dekonstrüksiyonun* bir yöntem olarak işletildiği bölümlerdir. 1. Bölüm olan "Gösterge ve Göstergeler"de Derrida, Husserl'in *Man-tıksal Araştırmalar*'ın başında gösterge üzerine yaptığı ve "zorunlu ayırım" olarak nitelendirdiği ifade (l'expression, ausdrück) ve belirtme (l'indice, indication, anzeichen) farklılığı ile tartışmasına başlamaktadır. Burada, bazı göstergelerin bir şey ifade ederken, bazılarının etmediğinin altını çizirken bunları göstereni olmayan göstergeler (le signifiant sans signifié, nonsignifying signs) olarak adlandırmak-

tadır (Derrida, 1967, s. 17/18).¹ İfade eden göstergeler saf linguistik göstergelerken, belirtme amacı olan göstergeler saf mantıksallığı içinde taşımaktadır. Yine de Derrida, Husserl'in bu ayrımının özsel değil, işlevsel olduğunu söylemekte ve bu iki işlevin birbirinin içine geçmiş olabileceğini de eklemektedir (Derrida, 1967, s. 19/19). İletişimsel konuşmada anlam aslında her zaman ifadesel gösterge ve belirtme göstergesinin birbirinin içine geçmesinden oluşmaktadır. Husserl ise hem ifadesel, yani sadece belirttiğini ima eden, neredeyse boş bir gösterge değil de, başka bir şey ifade eden bir göstergenin, hem de mantıksal saflığın olanak koşulu üzerine düşünmeyi amaçlamaktaydı. İdeallığın yakalanabileceği yer aslında böyle bir imkânın var olduğu koşuldur. İfade her zaman için bu durumda Husserl açısından belirtme karşısında önceliklidir ve ideallik açısından açıklanmaya muhtaçtır. Gerçek bir konuşmada belirtme her zaman ifade ile iç içe geçmiş şekilde bulunur, ama Derrida'ya göre Husserl imkânsız bir çaba ile, ifadenin belirtmeden ayrı ve saf bir şekilde bu bulaşmadan kurtulduğu fenomenolojik bir durumun peşindedir (Derrida, 1967, s. 22/22). Bunu bulduğu yeri ise yalnız bir zihin yaşamı (la vie solitaire de l'ame, the solitary mental life, im einsamen Seelenleben) (Derrida, 1967, s. 22/22) olarak ortaya koyuyor Husserl.

2. Bölüm'ün ismi, "Belirtmenin Redüksiyonu". Derrida, Husserl'in bu zorunlu ayrım çerçevesinde "belirtme"yi bu durumda dışarıda bırakacağı ve öncelikli olarak gördüğü ve ideallikle ilişki kurabileceği "ifade"yi öne çıkartmaya çalıştığını iddia etmektedir. Derrida, Husserl'in ifadesel ve saf mantıksal anlamı logosun imkânı olarak gördüğünü söylerken, konuşmada, ifade ve belirtme birbiri içine geçmiş olduğu için, bunun böyle olmadığı bir durumun bulunmasının, amaçlanan saf mantıksallığa ulaşılabilmek için zorunlu olduğunu söylemektedir. Bu durum da belirtmenin redüksiyona uğratıldığı ve ifadenin saf zihinsel yaşamda bulunduğu durum olacaktır, Husserl'in formülasyonuna göre. *Ses ve Fenomen* kitabının 3. Bölüm'ünün ismi işte bu durumun işaret edildiği alanı gösteren "Anlam ve Kendi Kendine Zihinde Konuşma" (le vouloir-dire comme soliloque, meaning as soliloquy) şeklinde belirlenmiştir. Belirtmenin redüksiyona uğratılmasıyla elimizde saf ifade kalmaktadır. Bu durumda, belirtmenin dışlandığı ama ifadenin hala içe-rildiği bir durumu kendi kendine zihinde konuşma (içsel monolog) durumunda bulabileceğimizin altı çizilmektedir (Derrida, 1967, s. 34/32). Kendi kendimize konuştuğumuz zihin durumunda artık belirtme fonksiyonu devrede değildir çünkü belirtme empirik bir duruma gönderme yapmaksızın kavranamaz. Böylece, bu indirgeme ile transcendental bir imkânın kapısı aralanırken, "fenomenolojik ses" duyulur olmaktadır (Derrida, 1967, s. 35/33). Kendi kendine konuşan zihin yaşamında gerçek kelimeler kullanmayız, empirik bir gönderim (Derrida, 1967, s. 47/42) ama hayal ettiğimiz kelimeler kullanırız (le mot imaginè, the imagined words) (Derrida, 1967, s. 48/43).

1 *Ses ve Fenomen'e* yapılacak olan atıflarda ilk sayfa numarası Fransızca metne, ikincisi İngilizce çevirisine referans vermektedir.

Bu noktadan sonra Derrida, Husserl'in göstergeler arasında yaptığı zorunlu ayırım ve ideallik arasında kurduğu ilişkiyi eleştirmeye başlamakta ve bu ayırımı ekarte edecek bir kırılma noktasına işaret etmektedir. 4. Bölüm, "Anlam ve Temsil", monolog olarak, yalnız bir zihin yaşamını ideallikleri keşfetmek için düşündüğümüzde, aslında hala bir temsil, tekrar, yeniden üretim yaparak bu ideallığe ulaşamayacağımızın Derrida tarafından açıkça ifade edildiği bölümdür (Derrida, 1967, s. 54/49). Husserl'in kişinin kendi içsel konuşmasında kendiyile bir iletişim kurmadığını söylediğini fakat bu noktada dahi kendini kendine mecburen temsil olarak sunmak zorunda olduğum eleştirisi getiriyor Derrida. Temsil, bir şeyin yeniden üretimi ve tekrarıdır, etkili konuşma belirtme durumunda söz konusuysen, temsili iletişim ve ifade durumunda etkindir (Derrida, 1967, s. 56/51). Kendi kendine konuşmanın, temsili bir karaktere sahip olduğunu gerçeklik ve temsil arasındaki ayırmda görebileceğimizi iddia eden Derrida, Logos temelli Batı Felsefe Tarihi'nin de hep bu temsilden ve temsilin tekrar eden karakterinden oluştuğunun altını çizmektedir. Bu mekanizma türetilen bir karaktere sahip olduğu için metafiziğin dili kökensel ve türetilemez olması gerekirken, temsil mantığında tam tersi bir doğanın zincirine yakalanmış görünmektedir. Husserl'in idealleri üretme süreci de işte böyle bir tekrarın ve türetilimselliğin bir sonucu olması sebebiyle, Husserl'in iddia ettiğinin aksine saf olmaktan uzaktır. Tarihsel süreçte, ideallerin oluşumu (geleneğe kökenin her zaman varolanın modifikasyonları şeklinde tekrar edilmesinden başka bir şey olmayacaktır (Derrida, 1967, s. 59/53). Varlık'ın nihai hali, şimdinin mevcudiyetidir. Mevcudiyet, transcendentallığın, evrensel bir formudur. Bütün empirik içerikten azade bir mantık kurulmuş gibi düşünülmektedir ama temsilde işletilen imgelem, nötrlüğün basit bir modifikasyonu değildir (Derrida, 1967, s. 61/55), çünkü her gösterge tekrar eden bir yapıya sahiptir ve bu açıdan aslında belirten gösterge ve ifade eden gösterge arasında mutlak bir ayırma gidilemez. İkisi arasındaki ayırım kabul edilebilir değildir, ses kendini niye temsil etsin, sesin kendisi zaten temsil diyor Derrida (1967, s. 63/57). Kendimizin deneyimi kendimizce aynı anda deneyimlenir olmalıdır, aynı göz kırpmamız gibi.

5. Bölüm'ün adı, "Göstergeler ve Göz Kırpmak". Husserl *İçsel Zaman Bilinci Üzerine Dersler*'de, bir nesnenin zamansallık içinde oluşumunu, bir kuyruklu yıldız şeklinde düşünebileceğimizi iddia etmektedir (Husserl, 1991, ss. 32,37), Derrida da bu örneği ele alıyor (Derrida, 1967, s. 69/62). Bir kuyruklu yıldızın giderek silikleşen kuyruğunu düşünelim diyor. Mevcut olmama ve ötekilik mevcudiyete zaten dâhildir. Kuyruklu yıldızın hareketinde hem bir akış vardır hem de bir gölge vardır. Bir şimdi içinde algılayan özne, alıkoyulanlar (les rétentions, retentions) ve gelmekte olanlar (les protensions) ile iç içedir. Burada Derrida, yitip gidenlerin, şimdinin bir yeniden üretimi olarak temsil (re-présentation) olduğunu söylüyor (Derrida, 1967, s. 75/67). Bu şekilde mevcudiyet sonsuz şekilde tekrar edilebilir. Ayrıca Derrida, zihnin kendi kendine konuşmasında Husserl alter-ego varsayma-

dığı için ayrıca bir fark ve tutarsızlığın olabileceğini düşünemiyor (ya da düşünmek istemiyor) diye ekliyor (Derrida, 1967, s. 77/68).

6. Bölüm, “Sessizliği Koruyan Ses”. Husserl ifade ve belirtme arasındaki farkı insanın içsel yaşamı açısından ele alarak belirtmenin bir redüksiyona uğratabileceğini varsayıyordu. Bu durumda Derrida’ya göre, bir alter-ego yoktur ve bu yüzden bir iletişim söz konusu olamaz (Derrida, 1967, s. 78/70). Husserl’e göre özne kendiyile konuşurken kendisi hakkında hiçbir şey bilemez. Dili varolan bir şeye gönderme yapmaz (Derrida, 1967, s. 79/71). Bir nesnenin idealliği seste ancak ifade edilebilir. Fakat Derrida’ya göre burada mutlaka bir öz-etkilenim (l’auto affection, auto-affection) mevzubahistir ve aslında bu öz-etkilenim kendilik bilincinin önkoşuludur ki bu açıdan saf bir transcendental redüksiyon mümkün olmayacaktır (Derrida, 1967, s. 92/82). Öz-etkilenimin iki veçhesi vardır, kimlik (idem) ve kendilik (ipso). Kimlik empirik hayatken, kendilik aşkın hayattır. Aynı olan heterojenliktir, farklı olan birliktir, hayat bu ikisi arasındadır. Burada, kapanamaz bir boşluk vardır. Her deneyim, her işaret, her gösterge bu kapanamaz boşluğa sahiptir. Ses kendini duyar, kendini etkiler. Şimdi, kendi olmayan kimliğim ve kendiliğim arasındaki “iz” üzerinde yükselir.

Derrida, 7. Bölüm’de kökenin her zaman bir ek olarak mevcut olduğunu söylüyor. Bu bölümün ismi “Kökenin Tamamlayıcısı”. Fark oyunu, idealleştirme hareketinin içindedir ve mevcudiyetin tekrar etmesi demektir (Derrida, 1967, s. 98/88). Bu durum tutar, rezerve eder ve anlamından faydalanır. Husserl’in yaşayan şimdisi, hep bir ertelemeyi söyler, bu erteleme sonsuzdur (ad infinitum) (Derrida, 1967, s. 111/99).

Derrida, Husserl, Brentano

Buraya kadar Derrida’nın, *différance*’in doğasını Husserl felsefesinin içinden geçerek nasıl açık kaldığı ele alındı. Bu bölümde ise Husserl ve Brentano’nun zaman üzerine söyledikleri çerçevesinde Derrida’nın Husserl eleştirisi yeniden değerlendirilmeye çalışılacaktır. Derrida’nın Husserl’in ses üzerine söylediklerine yoğunlaşırken daha baştan bunu bir semptom olarak Husserl felsefesinde ele almaya karar vermiş olmasıyla, (Kates, 2005, s. 136) Husserl felsefesini, Husserl’in dışına açarak onun ima etmediği noktalara taşıdığı söylenebilir. Buna bir örnek olarak Derrida’nın temsil açısından getirdiği eleştirinin Husserl açısından doğru olmadığı, hatta hocası Brentano’nun düşüncesine getirdiği eleştiri ile bunu aşmaya çalıştığı söylenebilir. Derrida, hızlı bir eşleştirme yaparak farkı, içsel monolog olarak zihin yaşamında gösterirken, Husserl’in argümanını sınırlarının dışına çıkarmaktadır. Hatta iddia edilebilir ki geriye, Husserl’in Brentano’da aşmak istediği düşünceye geri düşer. Derrida, ses derken, temsilin mevcut olmadığı bir sesin düşünülmemeyeceğini, tekrarın bir eki olmaksızın bir oluşum olamayacağını imliyordu. Burada anlam, düşüncenin içselliği ve göstergenin dışsallığı arasındaki yarıktan

türer ve mevcudiyet metafiziği de bu sonsuz bulaşma durumunda aktarılır hale gelmektedir (Bernet, 1990, s. 149). Derrida bunu nasıl formüle etmektedir? İfade, mevcudiyetin ikili moduna referansla anlaşılırmaktaydı: Düşünen öznenin kendi mevcudiyeti ve onun düşüncesinin yönelimsel nesnesi. Empirik gerçekliğin mevcudiyeti ancak düşünömsel olarak, temsili bir şekilde mevcut olarak kabul ediliyordu ve Derrida bu şekilde imgelem üzerinden düşünömsel olarak üretilen bir ideallığın tekrara muhtaç olduğunu söyleyerek, bu noktada Husserl'in ideallığını bir teste tabi tutuyordu. İkinci olarak da öznenin bu saflığı yakalayabilecek şekilde saf bir özne konumunda olup olmadığı üzerine bir sorgulamaya girişip iki durumda da aslında Husserl'in 'tekrar' karakterinden dolayı ve öznenin saf olmasından dolayı ideallığının hep bir bulaşma ile malöl olduğunu ilan ediyordu (Bernet, 1990, s. 156). Tekrar, hiçbir zaman saf değildir, anlamın varlığı ve temsil arasındaki ayırmadan dolayı ve tekrar hep bir temsil dolayımına tabidir ve böylece sonsuz bir erteleme ile belirlenmektedir. Fakat burada not edilmesi gereken şey, temsil (la représentation) ve Husserl'in zamansallık kurgusundaki alıkoyma fazı (la rétention) arasında Derrida'nın kurduğu doğrudan ilginin ne kadar uygun olduğu sorusudur (Bernet, 1990, s. 160). Örneğin bir melodide alıkoyulan notalar Husserl için hala bir sunulandır (la présentation) ve hatırlama devreye girdiğinde ancak Husserl için temsil (la représentation) söz konusu olur. Bernet, Derrida'nın bu güzel yapıyı alaşağı ettiğini söylemektedir. Kuyruklu yıldız metaforuna baktığımızda, alıkoyma fazı, şimdi ve gelmekte olan faz arasında sürekli şimdide nesne oluşturulurken, bir temsil durumu söz konusu değildir (Bernet, 1990, s. 160). Husserl, şimdii tek bir nokta olarak değil ama geniş bir şimdi olarak anlamayı önermektedir. Mevcudiyetin genişliği vardır çünkü eğer tek tek noktalardan oluşan bir zaman anlayışı olsaydı sadece mutlak bir nokta olarak şimdii algılayabilirdim. Brentano noktalar arasındaki bağlantıyı imgelemin kurduğunu söyleyerek aşmaya çalışıyordu, bu şekilde Brentano'nun temsil olarak geçmiş noktaları algıda birleştirmeye çalıştığı söylenebilir. Husserl Brentano'ya da karşı çıkarak geniş bir şimdi olarak anlaşılabilir zamanın, kendinden zamansal bir bütünlük sunduğunu söylemekteydi. Husserl ve Brentano arasındaki bu ayırım Derrida üzerine yapılacak değerlendirme açısından önemli olacaktır.

Husserl, *İçsel Zaman Bilinci Üzerine Dersler*'de, zamanı nesnel zaman ve öznel zaman olarak ikiye ayırmaktadır. Bütün deneyimlerin *epokhé*'ye uğratılması gibi, nesnel zamanı, yani takvim zamanını da *epokhé*'ye uğratmaktadır. Günlük hayatta zamandan değişik şekillerde bahsedebiliriz. Evrenin örneğin milyarlarca yıldır varolduğu söylenir. Takvim zamanı ve saat dilimi üzerinden nesnel zamanı belirleyebiliriz. Günlük hayatta tarihlendirilebilir, ölçülebilir, tarihi ve kozmik zaman birimlerinden söz edebiliriz. Husserl'in zaman analizi öncelikli olarak zamanın bu formları ile ilgili değildir. Husserl felsefi olarak zamanın nesnel bir statüye sahip olduğunu söylemenin basit bir şekilde kabul edilebilir olmadığını söylemektedir. Bu yüzden *epokhé*'yi devreye sokup nesnel zamanın varoluşu ve doğası hakkındaki

naif inançlarımızı askıya almak zorunludur (Husserl, 1991, s. 4). Nesnel zamanı bilincin bütünlüğüne taşıyamadığımız için fenomenolojik olarak anlayamayız. Husserl'in zaman bilincini anlamak aslında öznelliği anlamakla yakından ilişkilidir ve öznellik tabii ki kendi zamansallığında anlaşılmalıdır. Bu yüzden zamanı akıp gidişinde, mevcut öznel korelasyonunda anlamak gerekir. Zaman akıp giderken zaman, fenomenolojik indirgeme ile yönelimsel yaşamın önüne koyulmalıdır. Zaman bilinci, öznel korelasyonda, devamlı bir akışın algılanması olarak ortaya çıkmaktadır. Husserl, nesnel zaman ve içsel zamanı ayırdıktan sonra, içsel zaman bilinci üzerine düşünür. Bu yüzden Husserl'in kitabının başlığı olarak koyduğu ve araştırdığı şey genel anlamda zaman bilinci değil, nesnel zamanın indirgemeye uğratıldığı ve dışarıda bırakıldığında geride kalan içsel zaman bilincidir. İçsel zamanda deneyimlerin oluşumu zamansal bir birlik şeklindedir, Husserl bunu daha sonradan "yaşayan şimdi" olarak adlandıracaktır.

Mevcudiyetin, olmakta olanın bir genişliği vardır Husserl'e göre. Sorun örneğin melodi gibi zamansal nesneneler söz konusu olduğunda, deneyimlediğimiz şeyin tek tek notalar değil zamansal bir ardışıklık olması arasındaki ayrımdır. Zamansal bir ardışıklık, mevcudiyetin genişliğinin yine kendi içinde geçmiş, şimdi ve gelecek olarak ama ayrı ayrı değil, ardışıklığında faz olarak deneyimlenmesidir. Burada önemli olan bu fazların alıkoyma ve olmasını bekleme olarak geniş bir şimdide deneyimleniyor olmasıdır. Bunlar geniş şimdinin üç farklı fazıdır. Burada hem alıkoyma hem de olmasını bekleme, basitçe hatırlama ve umma olarak adlandırılan edimlerden ayrılmalıdır. Hatırlama olmuş bitmiş bir şeyin anımsanmasıyken, ummak, henüz burada olmayan bir şeyin hayali gibi düşünülebilir. Alıkoyma ve olmasını bekleme, tamamen şimdide deneyimlenen dinamik bir algıdır. Burada söz konusu olan, mevcut bir zamansal nesnenin zamansal bir ufuk olarak deneyimlenmesidir. Bir melodinin içindeki bir notayı şimdi ile sınırlandıramayız. Bir nota, önce ve sonra gelecek olan notaları genişliğinde taşır. Alıkoyma, şimdi ve gelmekte olan, şimdinin yalın, bağımsız öğeleri olarak anlaşılmalı, daha geniş bir bütünün parçası olması anlamında hep akıp giden bir şimdi olarak düşünülmelidir. Bir melodi söz konusu olduğunda, bütün melodiyi aynı anda duyamayız, çünkü bir akış gerekmektedir. Tek bir aktüel momentte henüz geçmiş ve birazdan gelecek olan da mevcuttur. Zamansal bir nesnenin fazları sürekli akış içinde geçmekteyken, biz bu fazların hepsine aynı anda ulaşamayız, elimizde olan yalnızca anlık fazlardır ve anlık fazların genişliğindeki diğer fazların bilincidir. Zaten zamansal genişliği olan bir nesnenin tamamının algısı mümkün değildir. Aslında gerçekten farkında olduğumuz şey şimdidir.

Her şimdinin ortaya çıkışı, ilksel bir umut/beklenti biçimini alır. Her artık geçmiş-olan, "şimdi"nin izinde, gelmekte olan şimdidi bekler. Buna rağmen, her şimdinin orijinalliği, hiçbir zaman henüz geçmiş olan "şimdi" ile özdeş olamaz, tamamen ne olduğu/olacağı beklenemez. Her "şimdi" zaman akışı tara-

findan hiçbir zaman tamamen yakalanamaz. Biz tekrar tekrar başka bir “şimdi” bekleriz, fakat onun gelişi her zaman beklentilerimizi aşar, bizi arkadan yakalar. Böyle bir betimlemeyle Husserl şunu görür: Bilinç durmadan, zamanın kendisinin yenilenen uyanışında ortaya çıkar. Zamanı böyle görmek, zaman bilinciyle bilinç zamanını, “içsel veya kökensel zaman-bilinci” başlığı altında bir araya getirir. Husserl bunu, insan deneyimi dünyasının anlamlılığı ve anlaşılabilirliğinin olanağının yapısal temeli olarak keşfeder. Bu yenilenme ve düşünme arasındaki karşılıklı etkileşim Husserl’in bütün fenomenolojik girişimine sirayet eder. Burada mutlak bilinç açısından önemli olan şey, verili olan nesnenin kendisinin zamanda yapılandırılmış olmasına rağmen, aynı zamanda verildiği anlamına gelmemesi gerektiğidir. Çünkü bu sonsuz gerileme anlamına gelecektir. Eğer zamanı-oluşturan bilinç, oluşturulmuş bir zamanda verilseydi, bunu belirleyecek olan başka bir bilinç daha koymak gerekirdi. Bu yüzden Husserl, zamanı yapılandıran bilincin kendisinin zamansal olarak yapılandırılan ile aynı anda mutlak bir akış olduğunu öne sürmektedir (Zahavi, 2003, s. 92). Bu akış zamansal (temporal) değişiklikten etkilenmez. Bu mutlak akıştan Husserl zaman zaman atemporal veya supratemporal olarak söz eder.

Husserl, Fenomenoloji ve Bilgi Teorisinin Önemli Noktaları üzerine 1904-1905 eğitim yılında ders verir ve bu ders dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, algı, ikinci bölüm dikkat üzerinedir, üçüncü bölüm fantezi ve imge bilinci üzerindedir ve yayınlanan tek bölüm ise içsel zaman bilinci olarak daha sonra yayınlanacak olan dördüncü bölümdür (Kortooms, 2002, s. 3). Bu kısımda önemli olan kavramlar algı, fantezi ve hafızadır. Husserl’in zaman bilinci üzerine terminolojisi, genel olarak sezgisel edimlerin özellikleri ve özelde algı ve fantezi üzerine tartışmalarla tanıtılabilir (Kortooms, 2002, s. 4). Burada Husserl’in başarmaya çalıştığı şeyin, algıda zamana dair yeni bir üretimden kaçınmak olduğu söylenebilir. O zaman algısının yeniden üretilen bir şey olmadığını ama kendinden yaşayan şimdide oluşturulduğunu iddia edecektir. Bu açıdan algının göreceli bir karakteri olduğu söylenebilir. Algı algılayan öznenin deneyimidir ve algılanan nesne ile ilgili bir şeydir. Nesne kendini sunar ve bu kendini sunan şey, algıda algılanan nesnenin “bir kişide” sunulması olarak vuku bulur. Fakat burada önemli olan şey nesnenin algının gerçek bir bileşeni olmadığını unutmamak gerekmesidir (Kortooms, 2002, s. 5). Nesne bilincin gerçek bir bileşeni değildir, çünkü doğru ve yanlış algılardan söz edebiliriz, örneğin halüsinasyonlar. Bu yanlış algılarda hala kendini sunan bir şey vardır, bu yüzden bir ayırım yapmak gereklidir, algının gerçek içeriği ve yönelimsel içeriği arasında (Kortooms, 2002, s. 6). Brentano, zamanın kökenini fantezide buluyordu (Kortooms, 2002, s. 31). Bu açıdan Husserl’in Brentano’yu algı hakkında söyledikleri dikkate alındığında izlediği söylenebilir. Fakat Brentano ile çatıştığı nokta, fantezinin algıda bir yeniden üretme kapasitesinin bulunmasıdır. Örneğin bir melodi dinlenirken, ki bu zamansal bir sürekliliğin algısıdır, Brentano için her seferinde nota yeniden üretiliyordur. Burada Brentano’nun imgelem yetisine gü-

vendiğini biliyoruz (Zahavi, 2003, s. 82). Brentano açısından o halde denilebilir ki, geçmiş ve gelecek de şimdide yeniden üretilir durumdadır. Temsillerin sürekliliği (a succession of representations) Brentano'nun başarmaya çalıştığı şeydir (Husserl, 1991, s. 20). Husserl buna karşı çıkararak temsil ve yeniden üretimi bertaraf edeceği zamanı noktasal olarak değil ama kalınlığında anlamayı öne sürer. Örneğin geçmiş, şimdi, gelecek doğrusallığında, yeniden üretim söz konusu değildir fakat biz imgenin kendisinin algısına sahibizdir (Warren, 2009, s. 145) Bu noktada, Derrida'nın Husserl üzerine eleştirisinin Brentano ile yakınlık gösterdiğini saptayabiliriz. Derrida, ustasının sesini, kendi felsefesini oluşturacak şekilde dinlemiştir. Fakat Husserl'in Brentano felsefesinde kaçmak istediği "zamanın kalınlığında" temsilin yeri olmaması durumuna dair eleştirisini, iddia ettiği şeyi aşamamasıyla, Husserl düşüncesini Brentano'ya doğru geri bükerek, temsil ve alıkoyma arasında yaptığı doğrudan eşleştirme ile görünür kılmaktadır.

Sonuç

Derrida'nın *différance* kavramının kökenlerini, etkilendiği birçok filozofun yanında, *Ses ve Fenomen* kitabı temel alındığında, öncelikle Husserl'in gösterge üzerine yaptığı sorunu ayırma bulduğu söylenebilir. Derrida'nın Husserl okuması, kendi zamanının düşünce dünyasının süzgecinden geçirilerek oluşturulmuş ve *dekonstrüksiyonun* bir yöntem olarak ortaya çıkması ile çığır açıcı bir sonuca ulaşmıştır. Husserl'in *İçsel Zaman Bilinci Üzerine* dersleri üzerine yaptığı yorum ile Derrida, Husserl'in hocası Brentano'nun düşüncesinin eleştirisinin *nervus demonstrandi*'si olarak algı ve yeniden üretim, algı ve imgelem arasında bir süreksizlik oluşturmak olduğunu söylemektedir (Derrida, 1967, s. 72/64). Kendisi de aynı yolu izleyerek, Husserl'in ulaşmak istediği ideallığın imkânsız olduğunu, çünkü ideal bir kökenden söz etmenin imkânı olarak öne sürülen alıkoymaların, her zaman bir temsil anlamına geleceğini iddia ederek, Husserl'i Brentano'nun zaman anlayışına doğru geri çağırılmaktadır. İdeallığın imkansızlığı ve temsilin kaçınılmazlığı, ikili karşıtlıkların kökünde sürekli yeniden yapılandırılması anlamına gelirken, her zaman belirli bir ideallığa vurgu yapan logos temelli felsefenin bu şekilde ideal olmayanın "bulaşması"na mecbur olduğunu, bunu gizlerken kullandığı "köken" fikrinin ise *dekonstrüksiyon* ile açığa çıkarılabileceği bu şekilde Derrida tarafından ortaya serilmiş olur.

Kaynakça

- Bernet, R., (1990). "Derrida et la Voix de son Maître", *Revue Philosophique de la France et de l'Étranger*, T 180, No:2 Derrida.
- Derrida, J., (1967). *La voix et le phénomène: Introduction au problème du signe dans la phénoménologie de Husserl*, Paris: Presses Universitaires de France.
- Derrida, J., (1973). *Speech and Phenomena and Other Essays on Husserl's Theory of Signs*, trans. David Allison & Newton Garver, Evanston: Northwestern University Press.

- Derrida, J., (2003). *The Problem of Genesis in Husserl's Philosophy*, trans. Marian Hobson, Chicago: The University of Chicago Press.
- Derrida, J., (1989). *Edmund Husserl's Origin of Geometry: An Introduction*, trans. John P. Leavey, USA: The University of Nebraska Press.
- Direk, Z., (2004). "Derrida Düşüncesi'nin Fenomenolojik Temelleri", içinde, Direk, Zeynep & Güremen, Refik, (ed.), *Çağdaş Fransız Düşüncesi*, Ankara: Epos Yayınları
- Husserl, E., (1991). *On the Phenomenology of the Consciousness of Internal Time 1893-1917*, Edmund Husserl: Collected Works, vol. IV, ed. Rudolf Bernet, trans. John Barnett Brough, Dordrecht, Boston and London: Kluwer.
- Husserl, E., (2014). *Kesin Bir Bilim Olarak Felsefe*, çev. Abdullah Kaygı, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Kates, J., (2005). *Essential History: Jacques Derrida and the Development of Deconstruction*, Illinois: Northwestern University Press.
- Kortooms, T., (2002). *Phenomenology of Time: Edmund Husserl's Analysis of Time-Consciousness*, Dordrecht: Springer.
- Lawlor, L., (2002). *Derrida and Husserl: The Basic Problem of Phenomenology*, Bloomington: Indiana University Press.
- Warren, N.D., (2009). *Husserl and The Promise of Time: Subjectivity in Transcendental Phenomenology*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Zahavi, D., (2003). *Husserl's Phenomenology*, Stanford: Stanford University Press.